

A Pósa-szindróma: a fordított alakváltozás anatómiája

Ha nem is aranypatájú őz formájában, de minden saját alkotóképességére felfigyelt nő-férfi életében megjelenik a civil világba tartozás lehetőségének kísértése: a polgári foglalkozás nem veszélyezteti a szülők nyugalmát, nem hervaszt el szép reményeket, talán valóban jót akar neki, aki arra biztatja, ne vállalja az örvényes művészetet. Maga a bölcs realitású népmese is arra figyelmeztet, a csodák erdejében maga választotta állatnyomból ihat a szomjas, ő dönti el, mit választ poharának, a tigris hagyta kis bemélyedést s a korttyal együtt a lehetőséget: valóságos vagy szellemi csatákkal, támadásokat kivédve-osztva él a jövőben, vagy a derék kutya nyomához hajlik, s őrzi holtig a valóságos vagy képletes házat tisztességgel. Pósa Lajos hat évvel lépett túl a krisztusi koron, amikor határoz, le teljesen nem mossa Apolló ujjainak érintését a homlokáról, de addig dörzsöli, míg polgári szemnek örömet és elégedett nyugalmat nyújtanak a színek. Amikor elvállalja a munkássága eredményeképpen országos hírűvé emelkedett *Én Újságom* gyermeklap szerkesztését, leteszi keresztnévét és átalakul bácsivá, mint bácsi rögzül mindenki számára holtáig, önszántából idő előtt megöregítve magát, s becsületére mondjuk, a bácsiság minden feltételét teljesítette. Hogy valamikor volt Lajos is, élete nagy megrendülései pillanatában olykor-olykor visszajelzi az olvasónak, persze megfelelő tartózkodással, hiszen nem lovagolhat egyszerre két paripán, a századvég még nem a rodeók időszaka. De személyes tragédiái kíméletlen perceiben átúszik szobája zárt falai közt a megnyíratlan Pegazus, soká persze nem marad, hisz megsértette, amikor illedelmesre stuccolta a szárnyát. A jelenség egyébként ma már nem több kuriózumnál, Pósa egyik mivolta se foglalkoztat a szakembereken kívül senkit, Lajos éppúgy halott, mint a bácsi, csak a pedagógiatörténészek tudják, hogy valamikor elképzelhetetlen volt jó polgári ház az ő hetente megjelenő gyermeklapja nélkül s az 1889 és 1913 között már élő, 1914-ben aztán a frontra kerülő egykori gyerekek, sőt azok apái, olykor nagyapái a tőle tanult indokolással tartották természetes kötelességüknek, hogy a haza elkérheti akár az életünket is.

*

A jó képességű, az átlagos paraszti vagy munkássorsnál joggal többre igényt tartható gyermeknek szabvány életrajza van, a szocialista realista regényekben a helyi pártszervezet, a kommunizmustól mentes maradt társadalmi képletben a falu tanítója vagy papja figyel fel rá, s győzi meg a szülőket, engedjék ki saját létformájuk keretei közül, hadd tanulhasson. Pósa gulyás apjával, fiáért mindenre képes anyjával a legideálisabb, s kezdetben minden probléma nélküli káder. A középiskolát Rimaszombaton és Sárospatakon végzi, bölcsész már Budapesten lesz, hogy se szüleit, se hajdani hátterét, a Gömör megyei Radnótot és a tájon szelíden hullámzó Balog folyócskát, élete hajdani egyszerű színpadát éppúgy nem felejtí el, mint Ady a sajátját, arra egész életműve tanú. Ő még meg is szerzi a nyugatosok körében már feleslegesnek érzett tanári diplomát, sőt oktat egy tanéven át; van érzéke a pedagógiához, a gyerekek világát ismeri, ezt eredményei igazolják. Példátlanul szerencsés időszakban telt az a hatvannégy év, ami neki jutott, 1850-ben, mikor világra jön, még nem értheti, milyen tragédia érte hazáját, apja nem volt különleges okból üldözött személy, s mikor ő maga meghal, még csak tizenegy nap telt el a szarajevói merénylet óta, az első világháború viharának csak előszele érintette.

Hogy az oktatás helyett a vidéki újságírók hányatott sorsú pályaindulását választotta, kortünet, s a hely, ahol a pályakezdő előtanulmányait végezte, kivételesen szerencsés: a nagy

Tisza menti város és vidéke írónemzedékek indító méhkasa volt, szentesi lakos korában meg a szinte obligát anyagi nehézségeken kívül azt jelzik versei, voltaképpen élvezte az életet és jól érzi magát. Felnevelő iskolája persze Szeged, ahol nemcsak a helyi lap munkatársa, de pár évig színházi titkár is, ezek a Viharsarok közelében eltelt esztendőik a tájékozódás, a kísértés és a döntés előkészítésének éveit. Még nincs negyven, amikor egyetlen határozott mozdulattal elnyírja a létét az újságírók, színházi emberek bizonytalan sorsához kötő tarka pántlikáját és pályamódosítást hajt végre, megszervezi a hamar országos kedveltségű számtalan olvasónak örömet és okulásst vivő gyermeklapot.

*

Vissza elhagyott működési területére nemhogy kirándulnia, gondolnia sem illett, lapja hitele ment volna rá, ha nem végzi hibátlanul, amit magára vállalt. Nem tudja megfutni pályáivét, csak mint példás állampolgár, derék adófizető, jó hazafi, istenfélő ember, szerető fia szüleinek, csak ilyen feltételek mellett nevelheti a magyar gyerekeket. Szerencsére semmi okunk elmarasztalni amiatt, amit több nemzedéknek adott, a Bácsi nem játszott hamis lapokkal, szemében a kis olvasók – mutatják a szerkesztői üzenetek – valóban egyformák, nem hozzájuk hajolt, de melléjük ült, s nem érdekelte, ki-ki milyen hitágazat szerint tiszteli az Istent. Amit viszont megkövetelt, a haza lángoló szeretetét, az öntudatos magyarságot, azzal a kiegészítéssel igazoljuk vissza, bár adott volna bölcsességéből a korabeli kormánynak és a felelős minisztereknek. A Bácsi ugyanis mindig megdicsérte a horvát vagy osztrák gyermeket, ha az levélben közölte vele, mihozzánk akar tartozni szívével-lelkével, de senkitől se követelte, váljék magyarrá, ha ez nem személyes, illetve nem a szülők kívánsága. Azt is észre kell vennünk, hogy Gömör megye nemcsak tájszépségekre emlékeztetve bukkant fel tudatában, hanem szociális problémáival együtt. Úri kisfiúk, kislányok, a legjobb középosztály lapja volt az *Én Újságom*, tehetősöké, a Bácsi minden számban érzékeltette, elítéli a gögös gyereket: ne hencegjen, mert reggeli teáját, tojását a szülők keresménye biztosítja, e tény éppúgy nem jogosít senkit dolyfősségre, mint a bársonydolmány. Mikor az *Én Újságom* virágzik, folyik a kivándorlás, készülődik a világ a háborúra, a millennium nagy lobogással megvilágítja a dicső történelmi múltat, a Bácsi lapja a hivatalos szervekkel együtt úgy ünnepel, hogy ugyanakkor figyelmezteti a gazdagokat, adjanak abból, amijük van, Isten és ember törvénye így kívánja. Hogy az adakozásban talált megoldást, átmeneti enyhítést a gondokra, az rója meg érte a Bácsit, aki nem napjaink állampolgára és nem éli át, hogyan bízzák a nullpontra kerülteket valami alapítvány, derék szponzorok irgalmára a jóságos szívek. Pósa ember volt, nem kormány, nem állíthatta meg a kivándorlókat, nem hirdethetett dunai konföderációt. A gyerekvilág lelkesen várta hetente megjelenő lapját, joggal, okkal tehetette. A Bácsi sokat adott, s ha valakit becsapott, hát hajdani önmagát, de meddő bizonyos határon túl firtatni magyarázatot adni nem tudó halottak titkát.

*

Egy országos jelentőségű gyermeklap szerkesztőjének megvan a társadalmi és kultúrpolitikai modellje, a Bácsi újságja – ironia nélkül írjuk – fogalom volt. A lap hasábjain a legjobb kortárs írók jelentkeztek, Benedek Elek, Krúdy, Sebők, Móra, Gárdonyi, a korabeli jelen gyerekek által is könnyen felfogható eseményei is helyet kapnak a mesék, ismeretterjesztő kis cikkek közt régi történelmünk nagyjai életrajzának ismertetése mellett. A hang persze a lap indulása pillanatától modulált, a Bácsi soha többé nem lehetett se *mácsvó*, se ultra, se liberális, még csak felelőtlen sem, azt a bizonyos legelső kötetet, amelynek megismerése miatt elkezdünk

komolyabban foglalkozni vele, nyilván legszívesebben elfelejtette volna, csak hát a könyve megtörtént, a közhelyek királya, maga Gyulai is tudomásul vette, persze mint szellemi kinövés, de Pósnak megbocsátotta „az ifjúság veszedelmes bohóságait”. Számunkra, akik Freudot, Jungot, Heideggert idézünk akkor is, ha nem vesszük észre, elképesztő és kísérteties élmény látni a szemünk előtt lefolyó skizofrén jelenséget, amint egy és ugyanaz az ember, Dr. Pósa és Mr. Kócsag vitéz (Írói álnevei egyike) hol szelíd mosollyal úgy énekelnek, mintha egy cseppet hülyék volnának, vagy olvasójuk volna gyengeelméjű, hol meg leveszik a bűbajos-kedélyesre stilizált Halloween-álarcot, amely alól egy szatír vigyorog, aki nem hisz Istenben, a világ létjogosultságában, voltaképpen semmiben az eszmék közül, amelyek hirdetéséből később élni fog. Miután a morbid-biblikus harcban a gügyögő Kócsag vitéz győz és Dr. Pósa visszavonult a porondról epekeserű igazságával, cinizmusával, szeretőivel, összemarkolt filozófiájával együtt, a riasztó dupla arcból nem marad más, csak egy munkás életű öregúr biztató, szemérmes mosolya, akit sűrűn összetévesztettek a maga módján igen boldogtalan nagytiszteletű úrral, Szabolcska Mihállyal, s akiről nemcsak Nedeczky Gézáné önméltósága, kegyes pártfogója nem hitte volna el, hogy jól hallja, mikor Pósa felvihog a harmatos rózsalevelek közt, miközben, mint írta, megcsókolni szeretné jóságos kezét. A golyó, amit fiatalon patrontáskájában hordott, indulásakor valódi lövedék volt, egy ambiciózus és koldus ifjú katonáé, aki egyetlen reális ellenséget ismert még akkor, a nyomort, azt akarta leteríteni bármi áron. Ez a golyó csak a Bácsi modellé nemesített életében vált játék pisztoly kellékévé.

*

Az igazság majdnem abszurd, de tagadhatatlan: a Bácsi a legváratlanabb epigonokat hagyta ránk örökségül, tőle tanult Emőd Tamás, Szép Ernő, Nadányi és Heltai Jenő.

Emőd *Mézeskalács*-a, Jóskájának árokperti éneke szinte hangról hangra követi a mester egy szelíd lírai látomását, még csak verse metrikája is jelzi, ki volt a témaindító a kis cseléd és a bujdosó katona történeténél, Szép Ernő meg az idegesítő, a gyermekkor kellékeit rögzítő idéetlen Pósa-leltárt nemesíti meg. A felsorolás a Bácsinál nemcsak egyhangú, de unalmas és nyomasztó, a módszerében sőt tárgyi anyagában hasonló módon az ártatlanság jegyeit rögzítő felsorolást Szép Ernőnél egy nagy mester szedi rímbe és foglalja mennyei abszurdítás aranykeretébe. Saját kortársa, Komjáthy egy percre se habozik, vállalja-e életveszélyes képességét, a Bácsi viszont adottsága haszonhozó valutáját számítgatja legelső kötetében. Míg Komjáthy szétkürtöli, ő az álmok fejedelme, s mint ilyen, tiszteletet érdemel, Varha Gyula nem menekül a bizonytalan porondról (milyen kár lett volna, ha megteszi, bár lírája ma már alig használható, mégiscsak ő írta meg az *Almodó Királyfi*-t, s rögzíti a négy versszakos remekelésben a költő figurájának Góg és Magóg fia előtti látomását), Pósa ellenben mérlegel, latolgat, hogyan legyen tovább. Később sűrűn emlegetik együtt a nála több mint tíz évvel fiatalabb Szabolcskával, holott csak felületes elemző rokoníthatja őket. Szabolcskánál sosem lehetett volna szó lírai tudathasadásról, Szabolcska pap, annak született, azzá fejlődött, az maradt, ez dicsősége és költőként tragédiája, csaknem mindig prédikál, halhatatlan antológiaverset viszont csak egyszer tudott írni, mikor megalkotta a *Falu végén kurta kocsmá* testvérversét, örök nemzeti portrénkat, a *Grand Café*-t. Attól, hogy mindketten emlegetik az otthon szegényes vidéki bűbáját, még nem tejtestvérek, a Bácsi kettősségével mindvégig egyedi jelenség. A nagy nemzedék, amelyet Szeged majd felrepít, Móra, Tömörkény, Gárdonyi, Juhász Gyula a Bácsi Lajos léte korában még nem működik, a nyugatosok is akkortájt születnek, mikor Pósa betölti a harmincat, jön sorra Ady, Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, s mire a szegedi műhelyben Sík Sándor kezdi kalapálni a huszadik század nagy lírája üllőjén az induló tehetségeket, s útjára engedi Attilát és Radnótit, a Bácsinak rég díszsírhelye van. Tény, hogy fogycogva, kétségbeesetten, saját tehetségüket százszor elátkozva mindenki vállalta,

amivel Isten megáldotta, megátkozta, a Bácsinak a szívéig kellett döfni, imádott anyját sírba tenni, hogy megszólaljon a néhai Lajos hangján, amit a kín s valami mágikus, mitológiai zöngés, a záró sorok ismétlődésével váratlan magasba emel. Azt hiszi, bánatos dalt énekel, pedig vérrögöt szakít torkából a bitang szenvedés, s ha az arc, amelyet sose láttunk, a radnóti gulyásné örökre megmerevedett arca nem is kerülhet a nagy magyar számon tartott női zsánerképek közé, nem felejtjük el a rokka elszakadt, béna szála zenéjét:

*Fonogatnak a faluban, a mese, dal járja,
nem pereg már édesanyám szilvafa rokkája
hej amikor fonogatta a virágos kendert
hányszor el-elmesélgette a szakálás embert,
bizony, bizony már azóta elfogyott a kender,
elfogyott a mese, nóta, oda lett az ember.
rokká, rokká,
pergő rokká.*

*

A Bácsival nem játszott senki nemtelen játékot, mint a hajdúsági Gólemmel, Oláh Gáborral, vagy Szabolcskával, senki sem akarta elhíttetni vele, amit a debreceni Bokréta kör tagjaival, hogy nagyobbak Adynál, s ők képviselik a nemzet valódi lelkét, más alkotók, a nyugatosok verskezelése viszont torz, nemzetietlen, magyartalan. A Bácsit békén hagyták, a Bácsi szerepe fontos volt, hibapont nélkül játszotta el. Ha abban a bizonyos első kötetben leginkább a világhírű musical, a *Hair* hőseihez hasonlít és Lajossága legbizarrabb, de legmulatságosabb jegyeit mutatja fel, mint lapszerkesztő makulátlanul tisztességes. Wekerle korában élt, vállalta a programot, nem vadmagyar, csak öntudatos magyar, a köröttünk élőket élni hagyja, antiszemita nem is lehetett volna, a korszellem tiltotta, a Monarchia párbajképesnek minősítette a zsidó katonatisztet. A szerkesztő szereti és – jóval megelőzve a pedagógiai felismerést – tiszteli a gyermeket, tanítja nemcsak közhasznú ismeretekre, de jómodorra, illemre is, az ő nevelte fiúk természetes szenvedéllyel indultak megvédeni a hazát, a kislányok háziasszonyoknak, édesanyáknak készülnek, ad lapjában fejtörőt, mesét, kis színdarabot, üzeneteiben állatszeretetre nevel, növényvédelemre int, Kossuth, Petőfi, a szabadságharc hőseinek képei állandó háttérjelzései, s mikor már csonka koldusok a hajdani honvédek utolsó vonulatának még élő tagjai, kis olvasóit főhajtásra kényszeríti a dicső csaták oly kevéssé megbecsült, kísértetként az urak és dámák közt felbukkanó figurái előtt. A Bácsi Dankó Pista hegedűjére írt, népies dalszövegeit, lírai munkásságát Lajos korában se nagyon elemezték, de mint lapszerkesztő nélkülözhetetlen lett, főleg napjainkban érezzük ezt, mikor gyerekeink a part menti bennszülöttek nyelvét törlik, vagy egyáltalán nem beszélnek, ugráltatják a számítógép figuráit és valóban nívós gyereklapok is megbuknak, mert olvasóik inkább nézik a tévét. Persze mit kezdenének az *Én Ujságom*-mal, abban csak a múlt aktív, de áll a fejlődés és az idő, a Bácsi szerkesztői munkája idején még voltak sztereotíp képelemek, illusztrációk: huszár, baba, téli tájon táplálékra váró őzikek, öregasszonyok rőzszesedés közben, kies tájon nyuszikák táncolnak, cicák hegedülnek, a magyar katona peckesen lovagol, Marika pántlikázza a barikát. Ha abban az első kötetben, amelynek megismerése után az elemző úgy döntött, hogy foglalkozik a Pósa-szindrómával, a kötet anatómiailag kitapintható disszonanciája már szembetűnő: Pósa Lajos kezdetben még együtt dalol az alakulóban lévő leendő Bácsival, és a

szokatlan duett sajátságos eredményt mutat, ott van az együgyűség és a cinizmus párosítása, a féktelen pénzvágy és a vásári mézesbáb egyazon asztalon. Az 1878-ban megjelent kötet anamnézise: pénzt vagy életet, ha életet, akkor hamar, ha pénzt, míg ifjú még. Meglesz élet is, pénz is, más kérdés, milyen élet az, de amivel a pénzt később viszonzozza, tisztességes anyag. Az atomkor tehet róla, hogy a korában őszinte, most stílusjátéknak érzékelt naiv elemek miatt szegény alkotó legfőbb írását posztmodern groteszknak vagy paródiának érzékeljük.

*

Már írtuk, amikor születik, éppúgy nem tudja, milyen példátlanul szerencsés a pusztá ténnytől, hogy az a szabadságharc után és a rémuralom általa még fel nem fogható tombolása idejére esik, mint ahogy azt sem sejtí, mit nyer azzal, hogy pontosan tizenegy nappal azelőtt, hogy a szarajevói merénylet mézszárszékre küldi időközben katonakorú, hajdani olvasóit, elviszi a halál, s megrendült családok állnak a koporsójánál. Élete hatvannégy éve alatt a sebzett és halálra sértődött nemzet kibékül a királlyal, a szétbombázott Pestből világbíró, szépséges nagyváros lett, a régen várt polgárosodás látszatra megvalósult, felépült még a magyar Ring is. Amit a pedagógia asztalára letett, az e békülékeny és toleráns kor mértékével ítelve is tiszteletre méltó, a Bácsi olvasó nemzedéket nevelt, és nem felelhet arról, hogy üzenetei és közleményei zefírjét elfújta az atomkori szél. Mi történt volna vele, életével, esetleges karrierjével, ha nem metszi el önszántából a művészvilághoz kapcsolódó szálat, nehéz megjósolni, mert 1878-ban megjelent verseskötete enigmatikus mosolya nem válaszol. Mintha azt mondaná a tizenkilencedik század második felében meglepően villoni attitűddel: szíveskedjenek választani, két asztalom van, az egyiket a gyermekeknek terítettem, a másik a felnőtteké, s az olvasó beleborzong a felismerésbe, hogy Lajos nem azonos a Bácsival, a Bácsi nem azonos Lajossal, s mikor Lajos igazán Lajos, ha annak is marad, elképzelhető, hogy viszi valamire, talán annyira, amennyire epigonjai vitték. Ha a *Simplicius* verset elolvastuk, aligha lehetnek kétségeink, még művelt olvasónak, akár kezdő irodalomtörténésznek is megfelel. Felismeri, mik az új lírai irányzat ismertetőjegyei. Reviczky komoly iskolát nyitott: ha a perdita észlelése Lajos életéből legalábbis az eddig hozzáférhető anyag ismeretében kimaradt, a 78-as kötet beköszöntője jelzi, tisztában van azzal, a világfájdalom egy lírikusnak akkor is kötelező, ha egészséges és jókedvű kedélye elutasítaná. A korábbi divatos jelszavak „fáradt, beteg, szenvedő, hazátlan”, ha valakinek „hideg közönyben kell élnie, vásári zajban”, ki csodálná, ha „szíve hervadt, kopár”. Jelzi, tudja ő, mivel kellene a közönség elé lépnie, még azt is, amit később epigonjai állandóan megtesznek, hogy hajlandó volna látványosan szenvedni is, csak szíveskedjék a szerkesztő úr valami előleget utaltatni. Lakását is leírja, majdnem büszke, neki nem hónapos szobája, hónapos ágya van, ötödmagával él, négyen három ágyon együtt alusznak, az ötödikük pamlagon, tartoznak a lakbérrel is. Amit ír, csak félig manír, a szöveg másik fele már igaz, hogy a szegénységéről és poétikai elképzeléseiről úgy hőzöng, mint egy korabeli huligán, inkább mosolyogtató, mint bosszantó. Ami az olvasót meghökkenti, az a pénzhez való viszonya. Témajelzés és anyagi helyzetecsetelés után kettős döbbenet következik, egy vers, amely mindannak az ellentéte, amelyet majd Bácsiként hirdetni fog, s Lajos takart arcán meglebbenti a maszkot.

AZ EMBER CSAK EGYSZER ÉL!

Jó barátim, a bajnak

Ma oda se nézzünk.

*Csapjunk egy kis lakodalmat,
 Most van egy kis pénzünk.
 Igaz, hogy nincs téli rokkunk,
 Haj, pedig már itt a tél...
 Eh, de mit filozofálok?
 Az ember csak egyszer él!*

*A pap ugyan prédikál
 Másvilágról sokszor.
 De ki tudja: van-e ott lány,
 Czimbalom és jó bor?
 Meg ha van is: ott az ember
 Csókolózni, inni fél
 Az úristen színe előtt...
 Az ember csak egyszer él!*

*Mese a feltámadás!
 Ha az ember meghal:
 Trombitálhat sírja fölött
 Egy regement angyal!
 Ó abból a kis gödörből
 Többet soha föl nem kél...
 Rajta fiúk, el ne késsünk!
 Az ember csak egyszer él!*

*A minap egy gyógyszerész
 Cziankálit vett be:
 Izabella hűtlenségét
 Úgy szívére vette!
 De bolond volt! Mért nem ivott?
 'Sz jobb a bor a méregnél...
 Ha nem ivott ő; igyunk mi;
 Az ember csak egyszer él!*

*Tegnapelőtt egy zsidót
 Pénzeért megöltek.
 Ha elisszuk minden pénzünk:
 Soba ránk nem törnek.
 Vig szegénység a veszélyes
 Gazdagságnál többet ér...*

*Rajta fiúk, szép a vetés!
Az ember csak egyszer él!*

*Ne gondoljunk arra ma,
Hogy mit eszünk holnap.
Minden bajért, szenvedésért
Kárpótol egy jó nap.
...Oda se nézz, rá se hallgass,
Ha a világ elítél.
A világtól ében halbatsz...
Az ember csak egyszer él!*

A Bácsi életét szentelte annak, hogy erősítse az Istenbe vetett bizalmat, elviselhetővé tegye a valamikori halál gondolatát és letörölje az árva könnyét a biztatással, lesz valamikor viszontlátás. S a gyilkosság tényének egy kijelentő mondattal való elfogadása? Erre nincs is kommentár, az elemző keze megáll az írógép felett. De megáll a karácsonyi versnél is, mert ezt olvassa:

*Oh de sokan várják mostan
A kicsike kis Jézuskát!
Mennyi mindent hoz magával:
Lovat, kardot, könyvet, puskát,
Kis báránykát, szép babuskát.*

Radnóton hívő emberek imádkoztak, a Bambino fegyveres képe alighanem ott is fals volna, hát még kötetben: Jézus karddal, puskával a szeretet ünnepén. Alig ocsúdunk fel, a Bácsi önmagától megriadva visszavonul, és Lajos lép elénk, még hozzá legjobb formájában: paródiát ír, játékos előfizetési felhívást, ügyes jambusokkal, ezt jelentősége és súlya miatt egészében lemásoljuk, s előttünk a ritka pillanatok egyike: egy lépés nyomának rögzítése azon az úton, amelyet nem folytatott. Kicsit bőbeszédű, de milyen hibátlan költemény ez, milyen szellemes, megnyerő. Hová lett egy élet folyamán e kétarcú ember harmadik arca, amely nem a Bácsié és nem Lajosé, vagy ha egy eszményi Lajosé, akkor az idő előtt elpusztult tragikus figurák közé tartozik, és kár, nagy kár érte őt is, mást is.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

*Tisztelt közönség! Van szerencsénk
Egy új lapot indítani.
Nem nézhetjük tovább: mily álmos
Irodalom ez a mai!
Csak hálni jár belé a lélek,*

Valóságos élőbalott...

*Czélünk: – a kor intő szavára –
Alkotni egy új korszakot!*

*Hazánk mai tollforgatóit
Á-tól Z-ig mind megnyerők:
Talentumok mind s lángeszűek,
Teremtő és termő erők!
Tér és idő ránk nézve semmi,
Korlátain túlszárnyalunk –
A mindenségnek „tartalomdús”
Közlönye lesz a mi lapunk:*

*Szépirodalmi – társadalmi,
Művészeti – bölcsészeti,
Kritikai – politikai,
Hadászati – szemészeti,
Vadászati – természetrajzi,
Nyelvészeti – méhészeti,
Ágarászati, egerészeti,
– Ai, – ei, – ati, – eti.*

*Szép, jó, igaz: e hármas egység
Leend vezérszövétnekünk...
Külföldi nagynevű írók is
Segédkezet nyújtnak nekünk.
Sok szép orosz, spanyol, csuvasz, finn,
Török, tatár művet kapunk:
A fordítást egyszerre közli
Az eredetivel lapunk.*

*A mit közlünk: megnálogatjuk;
Azt, a mi nem tökéletes,
Mind a papírkosárba dobjuk:
Szerzője bár ösméretes.
Szóval: mi nem fogadjuk el, – csak
A legkiválóbb műveket.
Bebizonyítjuk, hogy jó lapot
Szerkeszteni ma is lehet.*

A mai sok pártárnyalatnak

*Egyike sem tetszik nekünk:
 Politikai elvre nézve
 Pártok fölé emelkedünk.
 A jót segítjük itt is, ott is,
 Ezért mindent feláldozunk;
 De a rosszat, gaszt ostromozzuk...
 S nem hímezzünk, nem hámozzunk!*

*Távirni fog mindig lapunknak:
 Kalkutta, Linz, New-York, Meran,
 Karthagó, Róma, Jeruzsálem,
 London, Peking, Köln, Teberán,
 Hamburg, Turin, Kamcsatka, Madrid,
 Athen, Lemberg, Ninive, Grác,;
 Velence, Varsó, Madagaskár,
 Makó, Tokaj, Kokova, Vác;*

*Tudósítónk az öt világrész
 Tájékain lesz mindenütt:
 Hol a medvék, fókák tanyáznak
 S hol a mennybolt nyájas, derült.
 Ha kongresszus, vagy háború, vagy
 Egyéb adja magát elő:
 Bármely pontján lesz a világnak,
 Tüstént megy a levelező!*

*Szóval mindent „a hely színeről”
 Kapunk lapunk számára mi:
 Külföldi tárcaczikkeket, mint...
 Soh'sem fogunk honn gyártani!
 Iparkodunk, hogy a közönség
 Elégedett legyen velünk –
 Minden számunkhoz kedvezésül
 Hús, ív regényt mellékelünk.*

*Száz szónak is csak egy a vége:
 Mi nagy hézagpótlók vagyunk!
 ...Legolcsóbbak... s akármiféle
 Megbízatást elvállalunk.
 S mi mindezen sok fáradságért*

*Nem kívánunk más egyebet:
Fizess elő tisztelt közönség!
A szellemnek adj – kenyeret!!*

Mint egy ütés következik Nedeczky Olgához írt verse. Mikor megszületik, ez írás után a költő még nincs húszéves, itt kezdődik meg Kafka visszapergetett, újból való emberesítése, a megváltás a svábbogárságból, itt lesz a fiatal férfiból isten tudja, miféle előnyökért bácsika.

*Úgy szeretem én Olguskát,
Mint galamb a tiszta búzáát.*

A késő olvasó először ideges lesz, aztán elkezdi fészkelődni, a továbbiakban elkerülhetetlen az ocsmány asszociáció, ami ellen pirulva védekezik: a költő nem ízléstelen, csak számunkra már elfogadhatatlanul fejezi ki magát.

*Egyebem is van nekem,
Tele van a kufférem.
Nézzre, nézzre, mi van itt!
Mutatok én valamit:*

Itt a forduló, ebben a versben az az életveszélyes, amelyre a korabeli közönség még nem figyelt fel, de az alkotó már diagnosztizált: pénz kell, anyagi biztonság, ennek ára van, nem próbál önmaga ösztöne ellen védekezni, megteszi, amit elhatározott, jól megnyírja, igavonóvá, így száll a Pegazus csorba szárnyal el az életveszélyes terepről egyértelműbb mezőkre.

*Nincsen pénze a mamának?
Ingyen adom hát magának
Ezt is, azt is, hogyba ad
Puszit Pósa bácsinak.*

Hogy mi lehetett volna belőle, ha meri vállalni, amit nem mert, azt a *Simplicius* mutatja meg legjobban, a vers olyan zsánerkép, amit valóban megirigyelhetnek az igazán író-írók is.

SIMPLICIUS

*Ki ő?... mi ő?... hát ő bizony
Egy fiatal modern zseni,
Kire csodálkozás nélkül
Nem is lehet tekinteni;*

*Kinek zsongó fejében a
Sok vers olyan könnyen terem,
Hogy azszal már, mit eddig írt,
Megtelnék egy krumplis verem.
Szegény jámbor Simplicius!*

*Különben ő „beszélyt” is ír,
S alakjai nem honiak,
Hanem mindig külföldiek:
Párisiak, londoniak...
Hőseire reárák ő
Sok divatos csecsebecsét –
Kamcsatkát és Pekinget úgy
Ösmeri, mint Dunavecset.
Szegény jámbor Simplicius!*

*Rafaelnek se volt különb
Ecsetje tán, mint öneki.
Mit ő egyszer papírra tesz:
„A Krisztus is megnézhető.”
Olyan híven lefesti a
Csuvasz király kis agarát,
Mint egy török bég háremét
S a zuhogó Niagarát.
Szegény jámbor Simplicius!*

*Nagy lelke a bölcséleti
Eszméken is el-elborong:
De itt azután vele szembe
Ne is szálljon minden bolond.
Mint Fichte úgy vitatkozik,
Fitymálva sújt lángostora;
Ki nem képes megérteni:
Szerinte az mind ostoba,
Szegény jámbor Simplicius!*

*„Tárczái”-ban lerombolja
A Templomot, fészületet.
Órülségnek nevez mindent –
Istent, hazát, becsületet.*

Mint filozóf az életben
 Sehol se lát oázst... idyllt...
 Emelt fővel ítéli el
 Kantot, Hegelt, Horváth Czirillt.
 Szegény jámbor Simplicius!

Olasz, spanyol, török, tatár
 Remekemből fordít, cizítál,
 Hanem előbb e szakban is
 Mindent jól megrostál, szítál.
 Mi annyival szebb, mert reá
 Néhány szájbős csúnyán agyarg:
 Titokban azt mondják, hogy más
 Nyelvet nem ért, csak a magyart.
 Szegény jámbor Simplicius!

Legyen akár mint a dolog:
 Kutatni nem fogom soha.
 Takarja be, fődözzze be
 A feledés sötét moha.
 'Sz nagyobb nevű írókon is
 Megezik az már mainap,
 Hogy egy angol verset, „beszélt”
 Német nyelvből fordítanak.
 Szegény jámbor Simplicius!

Ne bolygassuk tehát, hiszen
 Nagyobb baj az, hogy szellemi
 Termékeit kizárólag
 Csak a vidék élvezheti.
 Tollából egy szó sem kerül
 Fővárosi sajtó alá,
 Mióta itt egy szerkesztő
 Keményen ledorongolá.
 Szegény jámbor Simplicius!

Még ennél is nagyobb baj az,
 Hogy pénzt nem kap, csak a lapot.
 Miből vegyen magának így
 Czipót, rubát és kalapot?!

*Jövedelem nélkül kibűl
Lassanként az élet heve...
Egy őszi nap hűs reggelén
Kapta magát s „díjnok” leve.
Szegény jámbor Simplicius!*

*

Az a bizonyos induló kötet, amelyben állandó problémaként visszatér Mammon, pénzt kér mindenáron, pénzt, akárhogy, akármilyen ellenében, pénzt, csak pénzt. Nem szeretnők elhinni, hogy a Pegazust *azért* nyírta meg, hogy lírikusból azért lett lapszerkesztő, s pénz miatt ölte meg magában a legjobbat, mint egy szabályos öngyilkos, aki egyetlen kivezető út reményében kioltja az életét. De hogy értelmezzük saját vallomását a feltámadt gyanú nélkül?

*Egész világ rimánkodik,
Hogy ne tegyem le lantomat,
'Sz úgy szeretik mindenfelé
Az én „remek” dalaimat.
No jó, hiszen lesz vers elég!
Ha kell: rőfös; ha kell: öles;
Csak aztán a redaktorok
Fizessenek, mint a köles!*

*Zengek, ha kell, szerelemről,
E téren én jártas vagyok;
Bebizonyíthatom: milyen
Nagy ördögök az angyalok.*

*Én a tárgyból ki nem fogyok,
Amíg csak tart lehelletem.
Az életet, tetszés szerint,
Sirathatom, nevetetem.
Eredményül kihozhatom:
Egyél-igyál... fuss vagy fizess...
Csak aztán a redaktorok
Fizessenek, mint a köles!*

Az olvasó zavart megint, a hedonista program, az indokolás még ha póz is, kínos indokolás: a világ szép, okosan kell benne élni, van színház, nők, hitel, ráér a temető. Amit a hit tanít, mese, az a baj, hogy „nem kell a dal, nem *kél* a dal”, nem veszik meg a könyveinket. Az elemző emlékezik: mivel felelt e században az ötvenes évek rémuralmára a hallgatásra ítélt

nemzedék a kommunizmus zsdanovi korszakában, és Tompa száraz ágon hallgatagon ülő kortársai sem azért nem daloltak, mert nincs honorárium, vagy féltek a kötéltől, csak a trauma volt nehezen kidolgozható a szervezetből. Lajost nem fenyegette senki, viszont a feltámadó bizonytalanság kétségei között elvétí saját ritmusát, egyik verse a másikra cáfol, hol arról kiabál, alázzuk meg magunkat, akkor minden sikerül, hol az ellenkezőjére biztat, aki hajbókol a nagyságos uraknak, annak vége. Melyik állítás igaz? Egyik sem. Mindegyik. Húszéves és bolond. Most hagyta ott az egyetemet, még csak alakul az emberi formába visszatérő művész – a svábbogár, még messzi utat tesz a metamorfózisig, próbálkozik. Már önmaga epigonja, megírja a fiatal Heltai eljövendő hangvételeivel a Szentestől való búcsúzást, az olvasó fejét csóválja, szomorú, nevet és töpreng, ugyan ki volt Manó, Zseni, Regina, Malvin. S ki volt ő, Pósa, valójában ez az álarcosbáli koldus arszlán, a radnóti gulyás fia, aki úgy énekelt a szerelemről, mint egy magyarrá lényegült Heine. A vad poéta tud valami véglegest, valódit, valami nagyot, Pósa sorokba bővölte a test és lélek önmaga felé való emelkedésének tündérvarázsát, aki már volt valaha szerelmes, ráismer az örökre tovatűnt érzelemre.

A VAD POÉTA

*Tisza partján elandalogva
Beszélgettünk a szerelemről,
Madár dalolt minden bokorban,
De mi nem tudtunk semmit erről.*

*Tisza partján elandalogva
Beszélgettünk a szerelemről...
Az égen bús felhők morogtak,
De mi nem tudtunk semmit erről.*

*Tisza partján elandalogva
Beszélgettünk a szerelemről...
A zápor hullt s ömlött nyakunkba,
De mi nem tudtunk semmit erről.*

*Kiöntött a Tisza s mi addig
Beszélgettünk a szerelemről,
Míg elsodort az ár magával,
De mi nem tudtunk semmit erről.*

*Akkor is, midőn már meghaltunk
Beszélgettünk a szerelemről...
Sőt kiszökdült már a sírunk is,
De mi nem tudtunk semmit erről.*

*

Ki ölt meg kit? Ő, saját magát, s ne ássunk nagyon mélyre, mert még meglepőbb lesz a lelet: Lajos ugyanis csakugyan tudott verset írni. Nem mint Ady, úgy senki se tudott, de ismerte, tudta a mesterség szabályait, indulásakor még az a kegyelmi állapot is elérte olykor, amiből igazi líra születik. Aztán tudott mást, ami szintén kegyelem, s valamit, ami akkor örök érvényűnek látszott, kelendő volt, egy nyugodt, kiegyensúlyozott világ biztonságos középosztályának gyermekeit színvonalasan, bár már a mi fülünknek elviselhetetlen hangon szórakoztatni. Döntenie kellett, vad lesz-e vagy vadász, döntött. Ha valakit megütött, hát saját magát, ha valaki megrövidült, az is önmaga volt. Amit elvett, más területen visszaadta, mint mondtuk, a kérdés mindenképpen akadémikus, mert kívülünk senkit sem érdekel. Csak az elemzőt izgatja a nonszensz játék, Kafka átváltozásának fordítottja, mikor valaki bogár-magát visszavarázsolja elviselhető emberré, akinek a világon semmi nyugtalanító megnyilvánulása nincs. Az antiakció akciója közben felnevel három nemzedéket, mindenki tőle tanulja első hazafias versét és imáját, mert könnyű megjegyezni a sorait, és a szöveg kellemes.

Kitől kérjünk irgalmat neki? Már azt se hisszük el, hogy bármiben is hitt, vére kiomló harmatával ki irgalmazzon melyik önmagának? Ifjú arcán szakáll, öreg arcán bugyuta gyerekeség, Adyék kortársa, írói rangjához képest a lenézett Szabolcska Goethe, és mégis valaki, Jókai Mór barátja, mindenképpen VIP, pereg az örök időben az édesanyja rokkája és abból a múltból, amelynek csak hallomásból volt részese, szemünkbe néz Kossuth Lajos. Nem érdemes tovább bontogatni a sírját, a titkot elvitte magával.

Mint az angol költő írta a macskákról, sok nevük van, köztük egy titkos is, amelyet csak maga a macska ismer, azt soha nem ejtheti ki senki.

Ő volt Pósa bácsi, aki csak tudta, de nem mondta ki a titkos nevét.